

HALDA MEDENEJ RUDY NA ŠPANEJ DOLINE - lokalita, ktorá si zasluhuje našu ochranu

Koncom roku 1987 som v spolupráci s I. Pišútom začal s inventarizáciou výskytu lišajníkov na halde medenej rudy v podhorskej obci Špania Dolina v Starohorských vrchoch. Do dnešného dňa som tu zbieral viac ako 40 druhov lišajníkov a stále možno predpokladať výskyt nových zaujímavých taxónov. Substrát je pre väčšina rastlín vysoko toxický, no lišajníky sa mu prispôbili do tej miery, že tu nachádzame druhy, ktoré v okolí haldy vôbec nerastú. Prekvapujúca je aj kvantita stielok lišajníkov. Dnes, keď pozorujeme ústup lišajníkov v dôsledku znečistenia ovzdušia, je to až zarážajúce. Lišajníky tu rastú prakticky všade, a nie len na haldovom materiáli. Zbieral som ich na hrdzavom železe, okle, glazúre, koži, gume a aj kosiach. Z najzaujímavejších taxónov uvádzam výskyt týchto druhov:

Lecanora subaurea - druh, ktorý rastie len na medených haldách a na Španej Doline je zatiaľ veľmi hojný.

Lecidea inopa - vyskytuje sa tu pomerne vzácně.

Stereocaulon dactylophyllum - ide tiež o druh, ktorý tu rastie v nevelkom množstve.

Stereocaulon nanodes - druh je na halde veľmi hojný a nehrozí mu priame nebezpečenstvo.

V dôsledku opätovného spracovávanía hald dnes hrozí nebezpečenstvo vyhynutia viacerých unikátnych druhov lišajníkov zo Slovenska.

Myslím, že by bolo veľmi správne zriadiť na sledovanej lokalite Chránené nálezisko, kde by sme uchovávali genofond niektorých druhov lišajníkov pre budúce generácie.

Martin Bačkor

LICHENOLOGICKÉ A BRYOLOGICKÉ ZBIERKY SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA V BRATISLAVE (BRA)

Súčasně Slovenské národné múzeum vzniklo roku 1961 zlúčením bývalého Slovenského národného múzea so sídlom v Martine a Slovenského múzea so sídlom v Bratislave. Náplnou oboch múzeí boli najmä etnografia, dokumentácia poľnohospodárstva a lekárnictva, menej vlastivedný výskum. Hoci sa v zbierkach oboch múzeí nachádzal aj menší počet lišajníkov (SNM v Martine celkove 2978 položiek, SM v Bratislave 460 položiek), usporiadanie a budovanie lichenologického herbára začalo až po systemizovaní miesta kustoda pre nižšie rastliny roku 1961.

Lichenologické zbierky rástli od roku 1961 pomerne rýchlo. Múzeum získalo lichenologický herbár známeho špecialistu na čelade Caliciaceae a Physciaceae, dr. J. Nádvořníka (spolu 16 000 položiek). Zbernou a významnou činnosťou (od roku 1964 do roku 1980 vydávalo exsikat "Lichenes Slovakiae exsiccati No. 1-300) a tiež aj nákupmi od rôznych zberateľov rástli zbierky kvantitatívne i kvalitatívne. K 30. júnu 1989 sa v nich nachádzalo celkove 70.123 položiek lišajníkov.

Lichenologický herbár sa sprvu budoval podľa Zahlbrucknerovho, neskôr podľa Poeltovho systému z roku 1973. Rody a čelade boli navyše označené číselným kódom. Separátne boli uložené zbierky typovho materiálu, exsikat "A. Vězdá: Lichenes selecti exsiccati" (kompletne od čísla 1001) a malá zbierka historicky cenných exemplárov. Zo zberateľov sú väčším počtom dokladov zastúpení najmä Z. Černošský, O. Chrenó, P. Demeš, J. Dvořák, J. Fábry, W. Fałtynowicz,

V. Gregčík, F. Hazdlinzky, J. L. Holuby, J. Horníčková, K. Kalchbrenner, A. Knet, A. Lackovičová, J. K. Lányi, E. Lisická, J. Liška, B. Matoušek, K. Mergl, M. Michálek, V. Nábělek, J. Nádvořník, L. Opold, Z. Pilous, I. Pišút, E. Stein, Š. Truchlý, A. Vězda a V. Vraný.

Bryologické zbierky pôvodných zložiek Slovenského národného múzea tiež neboli veľké (v Martine 2963, v Bratislave 1676 položiek). Po roku 1961 však narastali aj ony, predovšetkým kúpou od viacerých zberateľov, ale aj zberom v rôznych oblastiach Slovenska, trochu aj výmenou. Prevodom zo Slovenskej akadémie vied roku 1966 pribudlo 3690 položiek (išlo najmä o herbár V. Nábělka a Bauerovu exsikatívnu zbierku).

Základný herbár pečeneviek sa usporiadal podľa Schiffnera (s doplnkami), machov podľa Walthera (1983). Podobne ako u lišajníkov sú druhy v rodoch a rody v čeladiach radené abecedne, navyše sú rody a čelade opatrené číselnými kódmi. Zberateľmi väčšieho množstva dokladov (okrem exsikatív) sú najmä M. Baláž, M. Béna, R. Doležal, J. Dvořák, J. Duda, J. Fábry, V. Gregčík, J. L. Holuby, J. Horníčková, K. Kalchbrenner, A. Knet, A. Kuhínska, K. Mergl, J. Michalko, V. Nábělek, J. M. Novacký, V. Peciar, I. Pišút, R. Steinitz, J. Vána a A. Vězda. Samostatne je zaradená zbierka exsikatív "Bauer: Bryotheca europaea". K 30. júnu 1989 bolo v herbári Slovenského národného múzea celkovo 38 268 položiek nachorastov.

Zbierky lišajníkov a nachorastov sa uchovávajú v balíkoch uložených do sololitových dosiek a zabalených do bezprašných obalov. Nachádzajú sa v spoločnom depozitári v skriniach urobených špeciálne pre tieto účely.

Od začiatku roku 1961 do konca júna 1989 bol kustódom Ivan Pišút, sprvu pre všetky kryptogamy, od roku 1970 špeciálne pre lišajníky a nachorasty. V súčasnosti je miesto kustóda neobgadené. Treba však dúfať, že ďalší pracovník bude číh skôr pokračovať v servise a budovaní týchto, dnes už v Československu nie nevýznamných zbierok.

i.p.

BRYONORA - prví priblížení k významu slova

V prvej úrovni je toto slovo jednoznačne složené ze dvoch častí: bryo a nora. Zkusme sa v tomto prvom pláne poďívaj, kam nás takto pochopené slovo odkazuje. Bryo pochádza z řeckého bryon, značící "mech" (nebo také jehněda). Původ tohoto slova je třeba hledat v slovese bryein, což znamená "bobtnat, zduřet, nabývat na objemu". Mechy tedy vyznačují vlastnost, kterou známe také od jehněd: schopnost rychle nabývat na objemu, ať je to růstem nebo přijímáním vody. V tom je skryt nejen poukaz k poikilohydrní a oportunistické růstové strategii mechorostů, ale zároveň je i vyznačeno zvláštní postavení mechorostů v rostlinné říši, v mnohém protichůdné cévnatým rostlinám: zatímco největší většina vyšších rostlin vyznačuje strukturovaný (a druhově specifický) tvar (také se jím zabývá morfo-logie, tj. hledání zákonitostí, smyslu v podobě rostlin), o němž jsme si zvykli v ekologickém kontextu mluvit jako o architektuře, jsou mechorosty (tím, že zatlačily morfologii za úroveň velikostí pozorovatelnou neozbrojeným okem) říši prostého, nestrukturovaného, nadýmajícího se, bobtnajícího (a samozřejmě zevnitř nijak neomezaného!) tvaru. Tak jak bychom mohli cévnaté rostliny přirovnat ke Golemovi rabína Loewa, jsou mechorosty Golem studenta nedouka, který se snažil vzkřísit hlíněné pozůstatky pravého Golema uloženého v oné pověstné místnosti bez dveří na půdě Staronové synagogy. Vsunul mu však do úst nepravý šem, který vyvolal jen prostý růst (bobtnání, kypění, kynutí) hlíny,